

האליזר

עלון לשבת קודש

דברי מחשבה והלכה, ומהנעשה בבתי הכנסת

לע"נ יוסף בן אליה וחממה ז"ל לבית גיאת
לע"נ משה בן זילפה ואליאס ז"ל לבית חיימי

נושא השבוע: דיני ממונות (ט)

ד' בתמוז תש"פ 1330 (שנה כה')

ההפטרה: "ויפתח הגלעדי"
(שופטים יא)

פרשת זקת

"זאת זקת התורה אשר ציוה ה'..." (יט, ב)

אומר ה"אור החיים" הקדוש: מצוות התורה מתחלקות לשכליות – שהשכל מחייבם, ככיבוד הורים, גניבה, גזילה, אונאה, רציחה וכו', ושמעיות – שיש להם טעם כשבת כי בו שבת הבורא, ימים טובים – על הנס שנעשה לנו בהם, עבודה זרה – שלא לעבוד אלוהים אחרים זולת אלוקינו. וכאן נצטוונו על סוג נוסף של מצוות הנקראות "חוקה" – אלו המצוות שאין אנו מבינים את טעמם. וקרא להן הכתוב "חוקת התורה" לומר שאם נקיימם מעלה עלינו הכתוב שקיימנו את התורה, שבקיומם אנו מוכיחים את אמונתנו בה' והסכמתנו לקיים את מצוותיו שהם בבחינת גזירת מלך, כי זהו רצונו יתברך שנקיים את מצוותיו בתמימות וללא חשבונות והרהורים.

"...ויקחו אליך פרה אדומה תמימה..." (יט, ב)

חכמינו מספרים (קידושין ל"א). על גוי בשם דמא בן נתינא שהפסיד ממון רב בשביל מצוות כיבוד אב ולשנה אחרת נתן לו הקב"ה שכרו, שנולדה לו פרה אדומה בעדרו ושילמו לו ישראל בעדה כאותו סכום כסף שהפסיד בשעתו.

ונשאלת השאלה: מדוע קיבל את שכרו דווקא על ידי פרה אדומה?

אומר החידושי הרי"ם: התנהגותו של אותו גוי שהפסיד ממון רב בשביל כיבוד אב, עוררה קטרוג גדול בשמים נגד ישראל, הוכיח הקב"ה כי בעוד שגוי מסוגל לפזר ממון רב על מצוה שהשכל מחייב אותה, הרי ישראל גדולים ממנו בהרבה, שהם מסוגלים לפזר סכומים גדולים ביותר אפילו על מצוה כפרה אדומה שאינה אלא חוקה ואינה הגיונית כלל.

מעשה שהיה

"שלח לחמד על פני המים"

למדתי את מקצוע ההוראה, עם סיום התמחותי וקבלת התעודה המיוחדת יצאתי למסע המתייש של חיפוש עבודה שרבו הקופצות עליו.

"כל מה שמנהלת ביה"ס תשאל אותך אם את יודעת ללמד, תעני שבעז"ה את תסתדרי..." יעצו לי מבינות דבר.

בראיון אצל מנהלת ביה"ס נשאלתי: "את יודעת ללמד טבע? אני מחפשת מורה לטבע לכיתות ז-ח לשליש הראשון של השנה".

טבע, איזה מקצוע קשה ולא פשוט, להתעסק עם חומרים רעילים, חדר טבע ומעבדה. להוכיח ולהשוות, לצלול אל הכימיה והמולקולות, איך מלמדים מקצוע כזה? הרהרתי, אך הרצון למצוא עבודה גבר על הכל, "אני חושבת שבעז"ה אוכל להצליח במקצוע זה" השבתי.

העלון מוקדש לזיווג הגון של יצחק חי בן טוביה לבית מוצרי חי"ו

עי"פ לוח "אור החיים" של אופק תל אביב * לא לדבר בתפילה * סוף זמן ק"ש לשבוע הבעל"ט 8:26-8:28

יציאת שבת: 7:32

יציאת שבת: 8:23

יציאת שבת: 9:18

התקבלתי, והכנתי בעמל וביזע רב את השיעור הראשון.

מרוב לחץ מהחומר למדתי בע"פ את תוכן השיעור "ויריתי" אותו בכיתה לאוזני התלמידות. בתחילה היו תלמידות שניסו להקשיב, אך מי יכול להקשיב לשיעור עיוני וכבד כזה, לאט לאט הן החלו לפטפט ולהתעסק בכל דבר מלבד מלהקשיב לי, וזה הלחיץ אותי עוד יותר...

בסוף היום שאלה אותי המנהלת איך אני מסכמת את היום שחלף, עניתי בהתחמקות כי מחר אני מתכננת להתחיל את החומר ובנתיים ערכתי הכרות עם התלמידות...

אחה"צ יצאתי למרכזיה הפדגוגית, קיויתי שאוכל למצוא חומר שיסייע לי לצאת מהמבוך, המנחה שישבה שם הפנתה אותי לחוברת מסויימת, החוברת היתה כתובה בשפה קלה וקולחת והסבירה מצויין את החומר, סוף סוף הבנתי את החומר שעלי ללמד, שעה וחצי של קריאה השיבו את נפשי העייפה. התחלתי לצלם את החוברת למרות שהיה כתוב בכל עמוד שבה כי יש לבקש רשות מהמו"ל.

לא התכוונתי לגזול, חלילה, ותכננתי להתקשר ולבקש רשות להשתמש בחומר, אלא שהייתי נתונה במצוקה גדולה, ורציתי להצליח במקום עבודתי החדש.

ישבתי עד מאוחר להכין את השיעורים ולכן עדיין לא הספקתי להתקשר, אולם תכננתי להתקשר למחרת בשעות אחה"צ לבקש את רשותה ולהחמיא על החוברת מאירת העיניים. השיעור התנהל למופת, היתה למידה מושלמת, התלמידות ערכו ניסיונות וסיכמו אותן בדפים, המנהלת שנכנסה עמדה מתפעלת וסקרה בהנאה את דפי העבודה הברורים והמסודרים.

הרגשתי סיעתא דשמיא בכל מה שקשור לעבודה, אך למו"ל ההיא עדיין לא התקשרתי. מדי פעם נזכרתי והבטחתי לעצמי ושוב שכחתי. השליש הראשון הסתיים, המורה שמילאתי את מקומה חזרה לביה"ס, בידי התלמידות היו תיקיות מאורגנות ומסודרות עם דפי עבודה מרשימים, המורה ציינה בהתפעלות באוזני המנהלת את התרשמותה החיובית מהמורה הצעירה שלמידה ביעילות רבה כ"כ מקצוע קשה ומסובך, כך הפכתי לממלאת מקום רצינית ומכובדת, אך טעם חמוץ עלה בפי שנזכרתי שהצלחתי שלי גזולה.

הצעות שידוכים החלו לזרום אלי, הצעה רצינית עלתה על הפרק והעניין עבר לפסי מעשה, אימו של הבחור באה לביתנו כדי להיפגש עימי, שוחחנו וגם הגענו לנושא העבודה. "אלו מקצועות את מלמדת?" שאלה בנינוחות, "אני ממלאת מקום, הייתי מורה לטבע ב-ז'ח'... מורה בכיתה ג'..." השבתי בנימוס.

"טבע, בכיתות הגבוהות? זה המקצוע שלי, אני מלמדת אותו כבר שנים רבות, איך הסתדרת אתו?" סיפרתי בכנות על הקשיים שעברתי, ראיתי את אימי מתפלאת מדוע אני מספרת על כישלונות במקום על הישגים, היא ניסתה לתקן את הרושם. "רותי הצליחה ב"ה, לעבור את זה בשלום ובהצלחה".

"באחד הכינוסים שנעשו למורות לטבע, הביאה מורה אחת חוברת עם דפי עבודה והציעה אותן בפני המורות האחרות, היו אלו דפי העבודה שהכנתי בשנה האחרונה. דפים המסכמים בצורה ברורה ומקיפה את הלימוד בחטיבת הביניים, לא האמנתי למשמע אוזני כשסיפרה שמורה מביה"ס שלהן הוציאה אותן, היא סיפרה שאותה מורה היא כוכב עולה בביה"ס שלהם... אבל אלו הדפים שלך? אמרה לי בתמיהה המורה שישבה לצדי, קומי ותצעקי חמס, יעצה לי. הרגשתי שאני רוצה לעשות כן אך לבסוף גבר השכל על הרגש והתגברתי. אני מורה ותיקה ומבוגרת, ואולי מדובר במורה שהעבודה הזו היא לחם בשבילה, למה לקלקל לה ולומר שהיא שיקרה וצילמה ממורה אחרת? איני רוצה לקלקל במיוחד שמדובר בכוכב עולה" סיפרה לנו. הרגשתי המומה, עיני חשכו, בדיוק המו"ל ממנה הייתי צריכה לבקש רשות יושבת מולי... אמי לא הבינה מה קורה איתי. "הביני, זו הייתי אני הכוכב העולה שגזל את הדפים, אבל... לא

היתה לי ברירה, אני כ"כ מתנצלת, המנהלת הלחיצה אותי, הייתי חייבת דחוף עזרה בשיעורי טבע ושכחתי להתקשר..." אמרתי בקול חנוק מדמעות ופרצתי בבכי סוער.

האווירה נעשתה לחוצה וטעונה, אולם המחוננת לא איבדה את העשתונות, היא חייכה ודיברה במתינות וחשה צורך להרגיע אותנו "וזה בדיוק מה שאמרתי מקודם, לא כעסתי על המורה הצעירה, ידעתי כי היא נאבקה על הפרנסה ורציתי לעזור לה ולכן שתקתי ובליבי כבר סלחתי מזמן... ועכשיו אני רואה שעזרתי בפרנסה לא למורה וזה אלא למישהי מהמשפחה שלי, כדי שהבן שלי יוכל לשבת וללמוד תורה בנחת". השידוך רץ ונסגר תוך כמה ימים, המחוננת התפעלה מהכנות שלי, בשבת קיבלתי זר פרחים ענק בו היו פזרות חטים רבות ולידן נכתב בידי המחוננת האצילית שלי "שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו". (מרוה לצמא)

הלכות גניבה גזילה [ט]

פינת ההלכה

א. אסור לגנוב או לגזול אפילו פחות משהו פרוטה בין מישראל בין מגוי, בין מגדול

ובין מקטן (שו"ע חו"מ סי' שמח ס"א-ב, סי' שנט ס"א, ג).

ב. אסור לאנשים שעוברים ברשות הרבים לקטוף מפירות עץ פרי הנטוע בחצר פרטית וענפיו נוטים לרשות הרבים, ואם קטפו עברו על גזל שהרי הם שייכים לבעל החצר הפרטית ואינם מופקדים (משפטי התורה לגר"ל שפי"ז ב"ק סי' ח ס"א וסא) [אע"פ שיש לבני רשות הרבים רשות לקצוץ ענפים המפריעים להם במעבר, מ"מ הפירות בענפים אלו שייכים לבעל החצר].

ג. ענפי אילן היוצאים מחצר פרטית הסמוכה לרשות הרבים ומפריעים למעבר הרבים, בעל האילן מחויב לקצוץ את הענפים המפריעים (גמ' ז"ב ס. ר"ב ינאי", משפטי התורה ח"ב סי' סא, משכן שלום נזקי שכנים לגר"ש סגל סי' ז ס"ל, דיני ממונות לגר"ע זכרי ח"ב עמ' עזא). ומספיק לבקש ממנו פעם אחת לקצוץ (עיין משפט דק ח"ב סי' יט ס"יב, יד).

ואם אינו קוצצו יכול כל אדם לעשות כן (אפילו שלא בהסכמתו של בעל העץ) (שו"ע חו"מ סי' קנה ס"ב, פתחי חושן ח"ה פ"ח ס"ה) ובעל האילן צריך לשאת בהוצאות הקיצוץ (משפטי התורה ס).

ודין זה שמוותר לקצוץ ענפים המפריעים הוא אפילו שזה ענפי עץ פרי (פתחי חושן סי' קנ"ד ס"ק יא) מ"מ עדיף לקוצצם ע"י גוי [בגלל הסכנה להשחית עץ מאכל] (חזו"א ז"ב סי' יד ס"ק ו).

דוגמא ממעשה שהיה: הגמרא (בבא בתרא ס.) מספרת שלרב ינאי היה אילן שענפיו היו נוטים לרשות הרבים. יום אחד הגיע אליו דין תורה, אנשי רשות הרבים תבעו אדם אחד שענפי אילנו היו נוטים לרשות הרבים ומפריעים למעבר, אמר להם רב ינאי "איני יכול לדון היום תבואו מחר לדון". בלילה שלח אדם שיקצוץ את עצו שנטה גם הוא לרשות הרבים. למחרת באו שוב לדון ופסק רב ינאי שבעל העץ מחויב לקצוץ את הענפים שיוצאים מחצרו ומפריעים למעבר ברשות הרבים, אמר לו בעל העץ "ומה עם כבודו, גם לך יש עץ שנטה לרשות הרבים ומפריע". השיב לו רב ינאי: "לך ותבדוק אם קצצתי את עצי תקצוץ גם אתה את שלך ואם לא גם אתה אל תקצוץ..." (סא).

ד. עץ פרי שבחצר פרטית שענפיו עם הפירות נטו ונכנסו לחצר השכן, הרי הפירות שבענפים אלו שייכים לבעל העץ ולא לשכן [אע"פ שיש לשכן זכות לקצוץ את הענפים הללו עם הפירות המפריעים לו (להלן), הפירות עצמם שייכים לבעל העץ] (נתיבות המשפט סי' קנה ס"ק טו, שו"ת חלקת יעקב לגר"מ זרייך ח"א חו"מ סי' קנה שו"ת אגרות משה לגר"מ פיינשטיין חו"מ ח"א סי' מג, סי' פתחי חושן לגר"י זלויא ח"ה פ"ג סי' מג).

ה. ענפי אילן שנוטים מחצר פרטית סמוכה ונכנסים לתוך חצרו הפרטית ומפריעים לו [הן מצד שמזיקים, בין מצד שחוסמים את האויר או את האור (פתחי חושן פ"י ס"מג ס"ק לא)], רשאי הניזוק לקצוץ את הענפים האלו (שו"ע חו"מ סי' קנה ס"ב, כח משקלי חמד עמ' קפג, משכן שלום סא). ואפילו מדובר בעץ פרי, מ"מ עדיף שיעשו זאת ע"י גוי [בגלל הסכנה להשחית עץ מאכל] (שו"ת חלקת יעקב סא). והוצאות הקציצה חלות בכל מקרה ע"ח הניזוק (משקלי חמד סא, משפטי התורה ח"ב סי' סא סא). אך ממידת חסידות ראוי שבעל העץ יקצוץ את ענפיו אע"פ שאינו מחויב (סי' משכן שלום ס"ק קז). ומספיק לבקש ממנו פעם אחת (עיין משפט דק ח"ב סי' יט ס"יב, יד).

הטעם: לחיוב הניזוק בהוצאות הקציצה, מאחר והחייב חל על המזיק כאשר המזיק עשה פעולה שגורמת לנזק ישיר לשכנו כחפירה, הכאה בקיר שכנו וכדו', אבל הנוטע אילן ובשעת נטיעתו אינו גורם נזק אלא לאחר שגדל ענפי האילן יוצאים ומזיקים, אינו חייב לקוצצם אע"פ שהניזוק רשאי לקוצצם כי הם מפריעים לו (משכן שלום סי' ז ס"א-ב), שונה הדין כאשר מדובר בעץ שנוטה לרשות הרבים [ראה הלכה ג] שאע"פ ששתל עצו כדין מל מקום שיחיד נדחה מפני הרבים ולכן מחויב לקצוץ את ענפי העץ שלו (משפטי התורה סא).

ו. ישנם אנשים שמדביקים מודעות ופרסומות שונים, על גבי קירות, חלונות של חנויות או בחדרי

מדרגות בבנין מגורים [שלא בלוח המודעות] בלי ליטול רשות מבעלי המקום, יש בכך איסור גזל משום שדרך בני אדם להקפיד על כך (אין לנו מכאול לגר"א ישראל ח"ט פ"ג ס"ט, פתחי חושן לגר"י כלו"א ח"ה פ"א ס"א ס). ומותר לבעל המקום להסיר את המודעות שתלו אצלם שלא ברשות (ויאבד יוסף לגר"י בר ש"ס ח"ב סי' פח, נתיב יוסף לגר"י ל"טח פ"מא ס"יז).

ז. אסור לקשקש סיסמאות וכתובות על קירות וגדרות.

הטעם: שמזיק רכוש חברו ויש בזה בכלל גזל (חוקת משפט לגר"א פרץ פ"י ס"נו).

ח. מודעות ופרסומות התלויות בחוצות העיר אין לתולשן או להדביק עליהם מודעות אחרות עד שיעבור זמן אותה מודעה [היינו באירוע שחלף האירוע, בפרסומות שחלף זמן סביר שראו אותה]. (נתיב יוסף ס, ויאבד יוסף ס, חוקת משפט ס, פתחי חושן ס).

הטעם: בעל המודעה הוציא מעות כדי לפרסם את סחורתו או שירותו באופן שמותר, וכשתולש או מדביק עליה מודעה אחרת, גורם שההוצאות ילכו לריק (ויאבד יוסף ס).

אך מודעות של איסור כגון חילול שבת, חוסר צניעות, שמוכרים "דבר אחר", מותר לתולשן [אין חיוב לחזר אחרי מודעות אלו כדי לתולשן] או להדביק עליהם מודעות אחרות ללא המתנה (ויאבד יוסף ס, פתחי חושן ס).

ט. העורך קניות בסופרמרקט, מותר לו להניח את המצרכים שקנה במספר שקיות אף על פי שיכל להכניסם בפחות שקיות ואע"פ שמניח בכל שקית מס' קטן של מצרכים, אין זה נחשב גזל מפני שאין דרך הבעלים להקפיד על כך (נתיב יוסף פ"מא ס"יג, אין לנו מכאול פ"ג ס"ח).

מ"מ אין לקחת שקיות ריקות נוספות כדי להשתמש בהם בבית ללא שום קשר לקניות שקנה כעת, משום שבעלי המקום מקפידים ויש ליטול רשות לעשות כן (ואין לנו מכאול ס).

וכל זה במקום שהשקיות בחינם, אבל במקום שהשקיות בתשלום ייקח כמה שירצה שהרי משלם עליהן (ו.ד.ע).

י. הרצאה של רב הנערכת בבית הכנסת או באולם והמארגנים גובים תשלום בכניסה, מותר לעמוד בחוץ ולשמוע את ההרצאה מבלי לשלם (אין לנו מכאול ס"ד ס"טו ע"פ הגמ' יומא לה: מעשה בהלל הזקן שלא היה לו כסף לשלם להכנס לבית המדרש ונחלה יוסף ע"פ הארובה כדי לשמוע).

יא. אין להישען על רכב חונה אם הוא חדש מפני שדרך בני אדם להקפיד על כך, אך אם הרכב ישן יש מקום להקל בזה, אבל לשבת על מכסה המנוע של המכונית וכיו"ב אסור בין ברכב ישן ובין בחדש (שו"ת אשך חנן לגר"ח אפ"ל ח"א סי' קי).

יב. קונה הנכנס לחנות ומפציר במוכר מאוד שיוזיל לו במחיר מוצר שרוצה לקנות ומחמת הבושה או ההפצרות המרובות של הקונה וכדי להפטר מטרדותיו הסכים המוכר להצעת הקונה, יש בזה שמץ גזל (נתיב יוסף פ"מא ס"יד, עיין פלא יועץ ערך "גזל").

יג. קונה שיש לו זכות לקבל סחורה מחנות בהנחה, אם הזכות מוגבלת רק עבורו, אסור לו להשתמש בזכות זו לקנות עבור אנשים אחרים שאינם זכאים להנחה, ויש בזה חשש גזל, אך אם קנה לעצמו סחורה בהנחה מיוחדת עבורו, ואחר כך רואה שאין הוא צריך לאותה סחורה, מותר לו למוכרה לאחרים (פתחי חושן ח"ד פ"א ס"א ס נתיב יוסף ס ס"טו). [וכן כשמשקרים כדי לנצל זכויות שלא כדין וכדי לזכות בהנחות בביטוחים כקופ"ח].

יד. אסור להעביר לחברו כרטיס "חודשי חופשי" או "חופשי יומי" מפני שחברת האוטובוס אינה מרשה לעשות כן [וכותבים שכרטיס זה אישי ואינו ניתן להעברה] (אין לנו מכאול פ"ד ס"ט). כמו כן צריכים להיזהר שלא להעביר לחבר או לקרוב "כרטיס חבר" של צרכניות מסוימות המעניקות הנחה למי שמציג כרטיס זה מפני שיש בזה איסור גזל אלא אם כן הצרכנייה מסכימה שיעביר את הכרטיס הנ"ל (משפטי התורה לגר"א שפיץ ב"ק סי' נה).

טו. אדם המזמין מונית, ובעודו ממתין לבואה ראה אותו חברו והציע לו לנסוע איתו ברכבו, והוא רוצה לנסוע איתו, צריך להמתין למונית שהזמין, לשלם לנהג המונית את דמי ההזמנה כנהוג ואז יוכל לנסוע עם חברו. ואם נסע עם חברו בלא לשלם לבעל המונית הרי עבר על גזל (מנחת כ"ז שקיות פועלים סי' א עמ' מ"ו).

כמו כן אם הזמין מונית ובזמן ההמתנה שנקבע לבוא המונית, ראה מונית אחרת חולפת, אסור לו לעוצרה ולנסוע עימה אלא חייב להמתין למונית שהזמין.

מכל מקום אם הזמין מונית והיא לא הגיעה בזמן שנקבע והמתין חמש דקות נוספות ועדיין לא הגיעה והוא ממחר מאד, מותר לו לנסוע עם חברו או לנסוע במונית אחרת אף שנגרם הפסד לבעל המונית ואין בזה איסור גזל (ס, אין לנו מכאול פ"ט ס"יא).

קבלת שבת מוקדמת באשדוד בבית כנסת היכל בני אסרף רח' העצמאות 3 רובע הסיטי

מנחה ב-6:00 *מנין שני קבוע ב-7:00